

Ženski Pokret

Organ Alijanse ženskih pokreta u Kraljevini Jugoslaviji

Vlasnik za A.Ž.P.
Milica Dedijer, Beograd Balkanska 9.
 Urednici:
Alojzija Stebi, Beograd Mletačka ul. 8.
 Telefon 26-153. — **Darinka Stojanović**,
 Beograd, Njegoševa 23. Telefon 25-131.

BEOGRAD
 Juni 1933

God. XIV Broj 6

Administracija:
 Knez Mihailova ulica broj 46-I Beograd.
 Broj poštanskog čekovnog računa 53-191.
 Izlazi svakog 15 u mesecu. Pretplata za
 godinu: Din. 36— za Jugoslaviju; Din.
 50— za inostranstvo ili 15.— franaka.

SADRŽAJ:

Članci:		Strana
Skupština Jugoslovenskog ženskog saveza	B.	66
Zenská Národní Rada (Čehoslovački ženski sa- vez). K desetletnici jubileja	Marija Omelčenko	69
Stvaranje Unije za zaštitu dece	M. J. A.	70
Plenarna sednica Udruženja u. o. ž.	V. K.	71
Nekoliko reči o fondu »Marijanum«		71
Različita gledišta o § 9 nacrta zakona za suzbi- janje spolnih bolesti	Ljiljana Turkalj-Šarić	73
	Alojzija Stebi	75
Internacionalna konferencija rada u Ženevi	A. S.	76
Opazanja na »opazanja«	Alojzija Stebi	77
Feljton:		
Dvije slike iz Dalmacije	Vinka Bulić	80
Žena i država	Helena Granitsch	82
Beleške:		
Naša Narodna banka i žene. — Dobrotvorna zadruga Srпкиnja. — Klara Cetkin. — Žena u sadašnjoj Nemačkoj. — Samoubistvo žene-poslanika. — Francuskinje u borbi za pravo glasa. — G-dja Frances Perkins. — Žena punomoćni poslanik. — Žene u komunalnoj politici u Belgiji. — Žene u parlamentu Holandije. — Norveška. — Danska. — Ženski pokret u Vojvodini, — Uspех turskih žena. — Ispravka.		83

Ako su naša osećanja izvor svakom našem zadovoljstvu, i našoj sreći, ona su isto tako i izvor svakom našem bolu, i našoj nesreći. Da li će osećanja sa sobom doneti prvi ili drugi rezultat, zavisi od toga da li ćemo mi njima upravljati ili ona nama. I za osećanja se može reći ono što se kaže za vodu i vatru, da su dobre sluge a zli gospodari.

B. Popović — O moralu.

Skupština Jugoslovenskog ženskog saveza

21, 22 i 23 maja ove godine održana je u Novom Sadu deseta redovna skupština Jugoslovenskog ženskog saveza, kojoj je prisustvovalo preko 200 delegata društava iz cele zemlje. Na otvranju skupštine skupilo se takođe mnogo publike iz Novoga Sada i okoline, što je dokaz velikog interesovanja za rad Saveza.

Vlasti su preko svojih predstavnika ukazale lepu pažnju skupštini. Nj. V. Kraljicu zastupala je g-da D. Dunderska, predsednika vlade ban dunavske banovine, g. Matković, koji je u ime ministra predsednika i svoje lično pozdravio skupštinu. Beogradsku opštinu je zastupao g. D. Bogdanović, njen potpredsednik i pozdravio skupštinu u njeno ime; u ime ministra prosvete govorio je načelnik ministarstva g. Balugdžić, u ime ministra trgovine g-da Lj. Knežević i t. d.

Skupštinu je otvorila predsednica g-da L. Petković pozdravnim govorom, koji je ostavio najlepši utisak na sve prisutne. Zatim je pročitao izveštaj o radu Saveza u minulom godinu. Pored intenzivnog rada za reorganizaciju Saveza koja se priprema novim pravilima, uprava je mnogostrane akcije izvodila uz tesnu saradnju sa svojim organizacijama. Tako je najčešće u zajednici sa Ženskim pokretima i Udruženjem univerzitetski obrazovanih žena energično nastojala da se zaštiti žena u pozivu, da se zaštite njena stečena prava i da se izvojuju nova prava. S druge pak strane, uprava je nastojala da organizovane žene ispune u društvenoj zajednici što bolje i što savesnije one dužnosti i zadatke koji se prvenstveno očekuju od njih, naročito u momentima kada se pojavljuju teške nevolje u narodu. Uprava Saveza je nastojala u tome pogledu da organizuje i sprovede rad kroz sva savezna društva. To se činilo n.p.r. za vreme velikih elementarnih nepogoda, nezaposlenosti itd. Kada je bilo potrebno da se čuju glas i mišljenje naših žena u cilju da se i u našoj državi doprinese boljoj novoj organizaciji, a naročito kada je to trebalo izvesti kakvim novim zakonom ili uredbom koje tangiraju život porodice, podmlatka, žene, uprava je nastojala da udruženim snagama žena preko J.Ž.s. deluje kod zvaničnih faktora u tome cilju.

Pored ove delatnosti u zemlji, J.Ž.s. je uložio mnogo truda da inostranstvo što više upozna rad saveznih društava, i da se u velikim internacionalnim ženskim organizacijama oseti vrednost naših žena na saradnji za dobro čovečanstva.

Iz izveštaja se moglo konstatovati, da iako sve akcije Saveza nisu uvek dale željene rezultate, ipak je postignuto nekoliko značajnih i trajnih uspeha.

Izveštaj blagajne pokazao je da je uprava Saveza uspeła da ojača materijalnu osnovu Saveza tako da je stvorena podloga za širi njegov rad. Izveštajem blagajne zaključen je rad prve sednice. Zatim je cela skupština prisustvovala proslavi pedesetogodišnjice rada Dobrotvorne zadruge Srpkinja Novosadkinja. Po podne je g-da dr. Anka Godevac podnela skupštini izveštaj o radu Balkanske konferencije, a g-da Milena Atanacković izveštaj o radu konferencije Internacionalne feminističke alijanse u Marselju.*

Drugog dana prešlo se, prema dnevnom redu, na raspravu o predlogu za izmenu pravila J.Ž.s. Kod ove tačke dnevnoga reda razvila se vrlo živa diskusija, već i samim tim što su postojala dva projekta. Jedan uprave J.Ž.s. a drugi jednog dela beogradskih ženskih društava (Beogradskog ženskog društva, Društva Knjeginje Ljubice, Kola srpskih sestara, Doma učenica srednjih škola, Materinskog udruženja, Srpske majke, Društva Knjeginje Zorke, Obdaništa br. 2, Dunavskog obdaništa, Zaštite devojaka, Zaštite slepih devojaka, Ženskog hrišćanskog pokreta i Obdaništa Sv. Andreje).

Uglavnom su se ova dva projekta razilazila u dvema tačkama. Prvo, kod odnosa i položaja beogradskih ženskih društava prema J.Ž.s., a s obzirom na zamišljenu formaciju J.Ž.s. i u jednom i u drugom projektu. Jer, dok je projekt uprave J.Ž.s. i beogradskim ženskim društvima davao isti odnos i položaj kao i svima ostalima u zemlji, projekat naznačenog dela beogradskih ženskih društava davao im je jedan povlašćen položaj. To istina nije bila želja ovog drugog projekta, ali suviše vođenje obzira o lokalnim prilikama i odnosima beogradskih ženskih društava dovelo je do ovakvog rešenja u njihovom projektu. Drugo, projekat J.Ž.s. sprovodio je načelo jednakosti u pogledu glasanja, t. j. da svako društvo kao član J.Ž.s. ima jedan glas pri glasanju na skupštinama, bez obzira na broj članova učlanjenih u samom takvom društvu; dok je drugi projekat želeo da se broj članova, učlanjenih u pojedina društva, uzima u obzir, te da društva sa većim brojem članova imaju i veći broj glasova na skupštinama J.Ž.s., u tom smi-

* Oba izveštaja objavili smo već ranije.

slu predlagao je i brojni odnos. Ova dva različita gledišta, u pitanju broja glasova, projekti su sprovedili i za slučaj kad pojedina društva stupaju kao savezi, a ne kao društva, u članstvo Jugoslovenskog ženskog saveza.

Kako je u jednom momentu izgledalo da do sporazuma neće moći doći i da nova pravila neće biti jednodušan izraz skupštine (a to se želelo) već rezultat nadglasavanja, predložila je predsednica J.Ž.s., da se obrazuje uži komitet, koji bi još jednom pregledao oba projekta i pokušao da dode do sporazuma, dok bi skupština za to vreme nastavila rad referatima predviđenim po dnevnom redu. Ovaj je predlog prihvaćen, izabrano je po pet članova iz redova, koji su zastupali suprotna gledišta i tako izabrani komitet posle šestočasovnog rada postigao je sporazum. Bližim upoznavanjem članova komiteta u toku rada stvoreno je poverenje i uz obostranu dobru volju i inteligenciju došlo se do potpunog razumevanja. Tako su po pitanjima, koja su mogla da podnesu kompromisno rešenje, donete i kompromisne odluke, a po pitanjima zasnovanim na principima ostali principi neokrnjeni.

Za vreme dok je izabrani komitet predlagao ponova projekte pravila, skupština je saslušala ove referate:

G-de Biscinije Lukić — Beograd: O domaćičkim školama;

G-de Dr. Mare Lipold-Krajinović — Zagreb: O potrebi što jačeg učešća žena u organizaciji rada ženskih zanatskih škola i u organizaciji i radu državne i banovinske zaštite dece;

G-de Korać — Sarajevo — iznela je i obrazložila predlog u vezi sa potrebom što jačeg učešća žene u radu zanatskih komora.

Trećeg dana saslušan je izveštaj izabranog komiteta za pregled oba projekta pravila J.Ž.s. i po stavljanju na glasanje usvojen je jednoglasno projekat onako kako je sporazumno redigovan.

Zatim je saslušan referat *g-de Cirile Štebi-Pleško, Ljubljana:* O materinskim penzijama, vanredno objektivno izloženo, i donete rezolucije po pitanjima koja su referati istakli, kao i odluke o postavljenim predlozima. Istovremeno je, po predlogu odbora Kola srpskih sestara u Šapcu, odlučeno da se iduća skupština J.Ž.s. održi u Banji Koviljači.

Po podne sa najvećim interesovanjem saslušano je predavanje *g-de Jelice Jović-Vasiljević:* O hemijskom ratu, i skupština je zaključena. (Njen referat objavili smo u prošlom broju našega lista).

Najzad sa zadovoljstvom napominjemo da je

skupština svih dana bila veoma dobro posećena, interesovanje žena za sva istaknuta pitanja veoma jako, a diskusije iako žive, vodene dostojanstveno.

Beograd.

B.

*
* * *

REZOLUCIJE

primljene na skupštini Jugoslovenskog ženskog saveza, održanoj od 21 do 23 maja o. g. u Novom Sadu

I

Posle održanog referata o zaštiti dece, skupština J.Ž.s. donosi sledeće zaključke:

1) da se učini apel na sve naše privatne i javne institucije, koje se bave prosvetivanjem, materijalnim i socijalnim podizanjem našega naroda, da posvete u budućnosti više pažnje sistematskom prosvetivanju, stručno higijenskom odgoju i materijalnoj pomoći majke. Taj rad treba razviti uz saradnju higijenskih zavoda, domova narodnoga zdravlja, zdravstvenih stanica, domaćičkih škola, zemljoradničkih zadruga, sokolskih organizacija itd.;

2) da se učini što jača koncentracija i kolaboracija svih do sada još rasepkanih snaga na polju privatne i javne zaštite dece, jer će samo tako moći da se ostvari uspešnija organizacija i osiguranje uspeh;

3) da se u svima banovinama što pre pristupi osnivanju zavoda za zdravstvenu zaštitu matera i dece, koji su predviđeni u sklopu higijenskih zavoda za banovinsku teritoriju, smatrajući da su oni baza za sav stručan rad u tome delokrugu;

4) da se pri svima banovinama uspostavi referentsko mesto za zaštitu dece i da se to mesto poveri stručno obrazovanim ženama;

5) da se pri sastavljanju budućih budžeta, banovinskih i državnoga, ne smanjuju partije za zaštitu dece, već da se povise;

6) da se traži što skorije donošenje modernoga zakona zo zaštitu dece i mladeži;

7) da se u svima banovinama podignu domovi, u koje će se primati trudne žene pre porodaja i majke sa odojčtom posle porodaja, za vreme dok su nesposobne za rad, a nemaju skloništa ili mogućnosti da se za to vreme izdržavaju.

II

Posle održanog referata o Domaćičkim školama skupština J.Ž.s. donosi sledeće zaključke:

Da se nastava za vaspitanje žena za dobre domaćice preda u ruke stručno obrazovanih žena. U tom cilju traži se sledeće:

1) da se rad na domaćičkim školama i tečajevima stavi u kompetenciju samo jednoga ministarstva. Da se osnuje naročiti odsek u Ministarstvu za domaćičke škole i da se taj odsek poveri stručno spremnoj ženi.

2) Pri banskim upravama da se takode naimenuju žene za referente za domaćičke škole, čija bi dužnost bila da se upoznaju sa prilikama i načinom života na selu i prema tome da izrade predloge za program rada u dotičnoj banovini.

Pri svakoj banovini organizovati jedan save-
todavni odbor za domaćičke škole, u koji bi
ušle pretstavnice ženskijh organizacija iz dotične
banovine i učiteljice domaćičkih škola.

3) Nadzor nad radom domaćičkih škola da
vrše samo stručno spremne žene.

4) Za učiteljice na seoskim domaćičkim ško-
lama da se prvenstveno biraju učiteljice seoskog
porekla.

5) Da se omogućiti da učenice učiteljskih škola
prođu kroz domaćičke tečajeve, a naročito or-
ganizovati tečajeve, koje će posećivati svršene
učenice učiteljskih škola, pre no što dobiju za-
poslenje.

III

Posle podnetih raznih predloga i izveštaja
doneti su sledeći zaključci:

1) Da se u svima većim gradovima osnuju
domovi — skloništa za ženske radnice a naro-
čito za domaću poslugu, da ne bi domaća po-
sluga u međuvremenu dok traži zaposlenje bila
nesavesno iskorišćavana.

2) Da se zamoli g. Ministar socijalne politike
i narodnog zdravlja da najenergичnije nastoji da
se zadovolje zakonski propisi, koji traže zatva-
ranje svih privatnih biroa za uposlavanje rad-
nika, koji imaju lukrativan cilj.

3) Da se traži od Ministra trgovine i indu-
strije da žene zanatlije moraju biti ravnopravni
članovi zanatskih komora, t. j. da mogu birati
upravni odbor i biti birane.

4) da se traži od Skupštine i Senata, da u
najskorijem roku donesu zakon o suzbijanju
polnih bolesti, koji je podnet skupštini, obaziru-
ći se na primedbe, koje je J.ž.s. već skupštini
podneo.

5) Da se traži od ministra finansija da oslo-
bodi od plaćanja poreze sva priređivanja pri-
vatnih organizacija, sa kojih je čist prihod nam-
enjen za čisto humane, socijalne i prosvetne
svrhe.

Na predlog Gospodinjske zveze iz Ljublja-
ne primljena je sledeća rezolucija: Jugosloveni-
ski ženski savez neka osnuje naročiti odsek za
domaćinsko-ekonomsko pitanja.

IV

Skupština J.ž.s. održana u Novome Sadu
maja 1933 godine jednoglasno je zaključila da
uputi plenarnoj sednici uprave Internacionalnog
ženskog saveza sledeći apel:

Od kako je prestao svetski rat ni vlade ni
privatne organizacije nisu prestale govoriti o
potrebi svetskoga mira, kao osnovi za povratak
u normalan život, a šta više, kao uslovu za ži-
vot uopšte; neprestano se iznose fakta o bu-
dućem ratu, koji podržavaju veru da bi budući
rat bio poslednji rat, jer će istrebiti ceo svet.
Za petnaest godina je prosuto ogromno mnogo
reči o potrebi svetskoga mira, da bi se tim re-
čima mogao zatupati okean — ali stvarna dela
za svetski mir ni mikroskopom ne možemo pro-
naći. Šta više, među bujicom reči o potrebi svet-
skoga mira, za poslednjih petnaest godina rat
stvarno nije ni prestao i neki delovi sveta su u
permanentnom ratnom stanju.

Nepobitna je istina da je narodima odvratna
i sama pomisao na rat, ali oni su se toliko zamo-
rili većitim rezolucijama i praznam obećanjima,
da postaju apatični prema svakoj akciji za mir
a naročito prema radu konferencije za razoruža-
nje. Narodi fatalistički očekuju budućnost.

Stoga molimo Internacionalni ženski savez
da u zajednici sa ostalim internacionalnim žen-
skim organizacijama uputi Komisiji za razoru-
žanje poslednji apel, da bezuslovno sprovede
pravo razoružanje bez svih klauzula i dvosmislen-
nih zaključaka, i da stvori obavezne efikasne za-
ključke za sve narode, da više nikad ne smeju
priebegavati ratu kao političkom sredstvu za re-
šavanje sukoba među narodima. Ako se pak
konferencija za razoružanje razide bez rezultata,
onda neka naše internacionalne organizacije
sprovedu među ženama celoga sveta takove me-
re koje će u buduće onemogućiti svaki rat.

Ženská Národní Rada (Češkoslovački ženski savez) K desetletnemu jubileju

V Ženski Narodni Radi je osredotočeno vse feministično gibanje na Češkoslovaškem. Misel o ustanovitvi te čisto feministične organizacije je zasnovala najbolj znana borbiteljica za ženske pravice ga, *Františka Plaminkova* že 1. 1910. (O združenju češkega ženskega gibanja v skupni organizaciji je govoril tudi prof. Masaryk že 1. 1903). Kot odziv na to misel je Eliška Machova osnovala v Pragi „Zvezo ženskih društev“, a ta organizacija ni mogla ujediti različnih ženskih združenj in je prenehala že pred svetovno vojno.

Vendar ni prenehalo žensko gibanje, napredovalo je v „Ženskem klubu češkem“ in v „Ženskem odboru za žensko volilno pravico“, ustanovljenem med vojno, ko so Čehinje uspešno delale za procvit osvobojajoče se domovine ter jim je bil Masaryk že v washingtonski deklaraciji obljubil popolno enakopravnost v novi državi.

Ko je po vojni vstala mlada češka republika, so dobile Čehinje popolno enakopravnost v državnem zakoniku; § 106 pravi: „Privilegiji rodu, spola in službe se ne priznavajo“. A že v prvih letih samostojne Č. S. R. se je v življenju pokazalo, da je enakopravnost žen samo teoretična, kajti praktično so ženo zopet povsod potiskali v ozadje in zopet ni mogla uveljavljati vseh svojih stvariteljskih sil v prosep naroda. Ker je bila stoletja odtrgana od političnega življenja in je bila vedno socialno slabši član družbe (v svoji skupnosti), ni bila niti pripravljena za tako udeleževanje. Zato je bilo potrebno delo in prosvitljenje med ženami samimi. Osnovateljica središčnega ženskega dela je bila zopet ga. Plaminkova. S svojim globokim razumevanjem feminizma, s svojo sposobnostjo za pridobivanje sodelavk — odličnih feministk, je našla Plaminkova razumevanje ne samo med posamezniki, nego tudi med ženskimi organizacijami. Tako je bila aprila 1. 1923 ustanovna skupščina Ž. N. R. Po enem letu se je pridružilo zvezi 39 kulturnih, socialnih in strokovnih organizacij ter mnogo poedinih članic.

Ž. N. R. predseduje vsa leta senatorica Fr. Plaminkova.

Ž. N. R. združuje sedaj 57 velikih ženskih organizacij, ki spajajo v feminističnem gibanju žene vseh slojev, vseh strok, državnih in privatnih, vseh vrst poklicev. O lojalnosti do drugih narodnosti priča dejstvo, da so združene v Ž. N. tudiukrajinska ženska zveza, dru-

štvo nemških žen, a društvo madžarskih žen se priglašča k skupnemu ženskemu delu. Lahko rečemo, da podpirajo vse organizirane žene žensko gibanje po svojem predstavištvu Ž. N. R. Te žene podpirajo stremljenje Ž. N. R. za skupni cilj t. j. *osredotočenje vsega ženskega gibanja, zaščite ženskih koristi, proučevanje ženskega življenja, da bi mogla tudi žena enako pravno z možem sodelovati pri sestavljanju zakonov vobče, poglavitno pa tistih, ki se tičejo žene v vsem njenem življenju. Zaščitno delo Ž. N. R. je ogromno, ter stremi za tem, da bi mogla žena vse svoje sile uveljaviti v vseh panogah narodnega življenja na popolnoma enaki stopnji z možem in da bi pri tem svet uvaževal njeno pravo na materinstvo.*

Vse to delo in udeležba Ž. N. R. v mednarodnem ženskem gibanju ne potrebuje samo sodelovanja in energije nekajlikih oseb, nego tudi velikih materialnih izdatkov, denarja, katerih ni mogoče dobiti samo s člankimi prispevki. Ž. N. R. prireja vsako leto reprezentativne koncerte v največji dvorani praškega mesta; taki koncerti donajajo Ž.N.R. materialna sredstva za njeno delovanje. Ti koncerti imajo ogromen usreh, moralni in materialni, vsa dvorana je razprodana, pokrovitelj koncerta je navadno predsednik Masaryk, voditelj čl. ženskega gibanja. L. 1931 je n. pr. dal tak koncert 100.000 Kč., lani. pa 89.000 Kč. Rolog tega je dala Ž. N. R. pobudo za ustanovitev Društva Božene Nemcove, kateremu načeluje Marija Tilšova, potomka Božene Nemcove, in tudi priznana pisateljica. Društvo bo skrbelo za izdajo vseh del B. Nemcove in za postavitev njenega spomenika. Ž. N. R. se sploh udeležuje vsega kulturnega življenja. Da bi se mogle dela Ž. N. R. udeleževati tudi nečlanice in še moški, ki imajo razumevanje za žensko gibanje, ustanavlja Ž. N. R. svoje klube po raznih mestih države. O uspešnem delu na mednarodnem polju priča dejstvo, da je predsednica Ž. N. R. podpredsednica štirih mednarodnih ženskih zvez, kjer istotako vztrajno dela.

Delo Ž. N. R. je razdeljeno na sledeče odseke:

1. *Notranja svoboda žene.* Pod predsedstvom dr. Nosilove-Zlezakove je organiziran sociološki seminar, ki prireja predavanja in razgovore, na katerih razpravljajo o idejnih problemih današnje žene. Iščejo se nova, pravična pota, kjer bi mogla žena uveljaviti svoj po-

sebnii izraz v raznih okolnostih in položajih modernega življenja. Polni razvoj ženske posebne sposobnosti mora biti urejen po zakonih moralne odgovornosti — to je cilj novega ženstva.

2. *Mati in dete.* V tem odseku se bavijo z vprašanjem zaštite in gospodarske sigurnosti svobodne in poročene žene-matere, s poklicem izven hiše in gospodinjne v njenega otroka.

3. *Žensko delo,* zlasti poklicno. Glavni trud tega odseka je bil v obrambi proti nameri vlade, da odpusti poročene uradnice iz službe. Ž. N. R. se je posrečilo, da prepreči to krivico.

4. *Nravstvena vprašanja.* V tem odseku se obravnavajo: boj proti prostituciji, spolnim boleznim i. t. d.

5. *Ženska policija.* Članice tega odseka proučujejo organizacijo policije po drugih državah, njene uspehe in se prizadevajo, da se uvede ženska policija na Češkem, kar se še ni posrečilo.

6. *Odsek za mir* se bavi z vprašanji miru in svobode, vzgoje, razorožitve.

7. *Skrb za otroka.* Ta odsek dela skupno z odsekom „Mati in dete“.

8. *Položaj žene v zakonih.* V tem odseku de-

luje dr. Horakova z večjim številom žen pravnice. One proučujejo vprašanje, na kakšen način bi se izboljšal položaj žene v zakonih in izdelujejo predloge za zakone.

9. *Odsek za poenostavljenje dela v gospodinjstvu* se bavi z vprašanjem, kako bi se ženi olajšale gospodinjske dolžnosti v modernu urejenim gospodinjstvu.

10. *Umetniško-literarni odsek* deluje jako živahno: prireja predavanja, razstave, zabavne večere i. t. d.

11. *Odsek za bibliografijo* vodi pregled ženskih književnih del.

12. *Ženska izobrazba.* Cilj tega odseka je, da zaščiti pravo žene na enako izobrazbo v enako vrednotenje dela žen.

13. *Sodelovanje z inozemstvom.* V tem odseku je koncentrirano vse internacionalno delo Ž. N. R. in njena udeležba v tem delu.

14. *Odsek za slovansko vzajemnost* s ciljem, da utrjuje stike med slovanskimi ženami.

15. *Tiskovni odsek* skrbi za izdajanje ženskih del, izdaja svoje glasilo „Ženska Rada“, v katerem se jasno zrcali vse delo Ž. N. R. in ideologija češke žene.

Praga. Prof. Marija Omelčenko.

Стварање Уније за заштиту деце

Већ у више махова вођене су акције код нас да се створи једна унија свих организација, мушких, женских и мешовитих, које се баве заштитом деце и младежи. Циљ једне такве уније би био да се створи чвршћа међусобна сарадња свих друштава, која се баве заштитом деце у нашој земљи, како би се остварила јача и боље организована сарадња приватне иницијативе, државе и самоуправних тела на заштити деце, и да се централише веза наших друштава на заштити деце, са сродним друштвима у иностранству. Иницијативу за ову унију су предузимали наши познати јавни радници, који су показали већ успеха у раду на заштити деце код нас, и томе раду посвећивали своју најлепшу снагу. Но и поред неоспорно корисног задатка, који би унија имала, и поред уложених многих напора за њено остварење, неке невидљиве силе, како наш народ каже, за ноћ су порушиле све оно, што су вредни неимари преко дана саградили! Тако, ова акција, започета још преко година после рата, ни до данас није уродила плодом. Али прошле године

организован је у друштву Црвеног крста специјалан одбор, коме је стављено у задатак да припреми организовање ове Уније. У току ове зиме овај је одбор радио врло енергично, и са већим изгледима на успех. Тако је завршио све припремне радове, израђен је и пројекат правила, који ће се поднети на одобрење оснивачкој скупштини ове Уније, која је заказана за 9 јули. На челу овога одбора стоји проф. д-р Матија Амброжић, а међу осталим члановима тога одбора налазе се наши познати радници и раднице на заштити деце у Београду, међу којима и делегат Југословенског женског савеза. Надамо се да ће ова акција на стварању уније за заштиту деце успети, и да ће дати солидну базу овој организацији, која је од прекласне важности за нашу земљу. Ко би желео добити детаљније податке и оснивачкој скупштини присуствовати, може се обратити Екзекутивном комитету за оснивање ове уније при друштву Црвеног Крста у Београду, Симина 21, и то најдаље до 5 јула т. г.

М. Ј. А.

Пленарна седница Удружења универзитетски образованих жена

20 маја одржана је пленарна седница Удружења универзитетски образованих жена у Новом Саду. Сала у новој Матици била је скоро пуна чланица главне управе и делегата појединих секција.

После поздравног говора претседнице г-ђе Албале, која се захвалила секцији Нови Сад што се заузела за овај састанак у њиховом месту, прешло се на дневни ред. Секретар г-ђа Замбони прочитала је извештај главне управе из кога се види, да је рад био у два правца, у земљи и везе са иностранством. У земљи је управа одржавала везе са секцијама. Издаван је билтен информативне природе, који доноси све важније догађаје из живота и рада Удружења. Главна управа је увек интервенисала где је било потребно, приликом редуције, приликом постављања жена за директоре гимназија итд. Ову успешну акцију је спроводила са Женским покретом. Зопачет је рад око прикупљања библиографије женских писаца. Управа је одржавала везе са централом федерације и имала претставника на конгресу у Единбургу. Израђени су одговори на више великих упитника која су национална удружења добила било од Централе, било од Лиге народа, Бироа рада итд. Управа је ове године нарочито развила рад на интелектуалној кооперацији између балканских народа. Тако је г-ђа Каснар-Караџић провела неколико дана у Софији, где је ступила у везу са чланицама бугарског Удружења са којима је израдила читав програм за будући рад. Истовремено је одржала три предавања. Прелетос је приређено грчко вече на Народном универзитету, којом је приликом посетила Београд г-ђа Амариоту, инспектор министарства просвете у Грчкој. Овакве приредбе допринеће бољем упознавању балканских народа. Истом циљу послужиће и издање једног

алманаха модерних балканских приповедача, што је у програму будућег рада главне управе.

После извештаја настала је дискусија. Појавила се жеља да се билтен прошири, ако то финансијска средства буду дозволила. Питање билтена имају све секције да простудирају. Исто тако дискутоване су могућности за даљи рад на библиографији женских писаца који је разделил секцијама.

После извештаја и надзорног одбора дале су поједине секције своје извештаје. Онама се велика самосталност секција, које су радиле према својим локалним приликама. Загреб је имао врло леп успех издавањем књига г-ђе Камиле Луцерне „Proteus-Goethe“. Нови Сад и Шабац држе популарна предавања. Шабац поред тога организује помоћ студенткињама. Нови Сад је издао књигу „Записи“ г-ђе Ј. Хрваћанин. Љубљана ради највише на феминистичком пољу, зато јој је и замерано, јер је превладало мишљење да се чисто феминистичким радом Удружење не афирмира, као и да на тај начин оно улази у делокруг рада Женског покрета иако је неопходна сарадња са Алијансом ж. п. за ту врсту рада. У извештају београдске секције најинтересантнија тачка је била оснивање секције „Junior“ међу студенткињама.

После извештаја г-ђа Бокур је прочитала свој реферат о положају жена у државној служби.

Овај састанак послужио је још једном за међусобно упознавање чланица овог релативно младог Удружења са доста великим бројем чланица у целој земљи. Истакнуто је нарочито жеља да се тај контакт још више развије, што ће вероватно ускоро и бити постигнуто.

Београд.

В. К.

Неколико речи о фонду „Маријанум“

Међу одлукама, донетим на скупштини Савеза у Новом Саду, налази се и одлука да се Савезни фонд Маријанум преда Друштву за заштиту девојака у Београду приликом полагања камена темељца за њихов дом. Како се врло често чују, па чак и пишу нетачна обавештења о овоме фонду, мислимо да је врло

потребно изнети једанпут пред јавност детаљно обавештење о историјату и стању овога фонда. На овај начин ће се наше жене најобјективније моћи упознати са правом истином. Стога смо се обратили управи Југословенског женског савеза, с молбом за сва потребна обавештења. Управа нам је ставила

на расположење све податке, изводе из књига итд. и из свега тога смо могли дознати следеће:

Народни женски савез је 1922 године упутно апел својим друштвима, да у место дара, која би разна друштва желела слати Њ. В. Краљици приликом венчања, приложи извесну своту Савезу, да се оснује један фонд. Тај фонд био је намењен за зидање дома, у који би се смештале девојчице из целе земље, које се налазе у опасности да морално страдају. У позив Савеза одазвала су се многа друштва из свих крајева земље, и том приликом је прикупљено дин. 168.476. Потребно је напоменути, да је тада у Савезу постојала секција, која се специјално бавила радом на заштити морално угрожене женске младежи. Идеја прикупљања прилога за овај фонд је вероватно стога и потекла, у намери да Савез подигне дом за те своје штићенице.

Но врло брзо по установљењу тога фонда, чији се новац налазио уложен код Хипотекарне банке и то на књижици која је гласила: Женски Савез за Фонд „Марианум“ — десиле су се велике промене у Савезу. Већ јула месеца 1923 године је умрла претседница поч. Даница Христић. Управа Савеза је по њеној смрти остала прилично дезоријентисана, и само се тиме да објаснити, зашто овај Фонд у првом почетку његовог остварења почиње да се употребљава за оно зашта није намењен. Главни секретар Савеза тада је била г-ђа Зорка Јанковић, а благајник г-ца Холецова. На првој скупштини Савеза, која се је после смрти претседнице одржала у Сарајеву, није био поднет детаљан извештај о овоме Фонду. Нова управа, која је била изабрана на тој скупштини, била је у личностима и склопу јако промењена од пређашње. Ни ранији секретар, ни ранија благајница, нису остале у управи. Када је нова управа требало да прими имовину Савеза, ранији благајник г-ца Холецова је одбила да преда књижицу са улогом Фонда „Маријанум“. Ово је образложила тиме, што је бивша секција за заштиту девојака, према одлуци на скупштини, претворена у засебно друштво, јер је превладало мишљење да Савез не треба да обавља специјално једну врсту послова, као што је на пр. био рад те секције. Благајница г-ца Холецова сматрала је, да новооснованом друштву припада овај Фонд, а не Савезу. Управа Савеза је пак упорно остала при томе, да новац за Фонд, који се при Савезу створио припада Савезу и да се оно поверење, које је дато Савезу да се стара за тај Фонд,

не може пренети на новоосновано друштво, без прецизне скупштинске одлуке. Управа није овлашћена, да може отуђивати имовину Савеза. Преговори су се водили доста дуго, и када је нова управа Савеза, са г-ђом Делфом Иванић на челу настала најенергичније да захтева да јој се имовина Фонда преда, онда је тек новембра месеца 1924 године г-ца Холецова предала ову књижицу новом благајнику г-ђи Олги Гавриловић. Приликом примо-предаје састављен је записник. Од стране Савеза биле су присутне претседница г-ђа Делфа Иванић, благајник г-ђа О. Гавриловић и управна чланица г-ђа П. Продановић. Од стране Друштва за заштиту девојака, које је било бесправно присвојило овај Фонд, биле су присутне: г-ђа Јела Спасић, зам. претседнице, г-ђа П. Вукићевић и г-ца Холецова, бивши благајник Народног женског савеза. У томе протоколу је тачно забележено стање Фонда како следи:

Према спису улагача, тачно назначених, било је прикупљено Дин. 168.476. — Од тога је приликом предаје, дато новом благајнику Савеза:

- 1) Књижица Хипотекарне банке
Бр. 15.279 са улогом . . . Дин. 69.000.—
- 2) За остали новац поднет је извештај о утрошку:
 - а) Утрошено за издржавање секције и Друштва за заштиту девојака Дин. 49.928.—
 - б) Утрошено за издржавање канцеларије Нар. жен. савеза (пре Сарајевске скупштине) . . . Дин. 19.548.—
 - в) Позајмљено управи Савеза за одлазак делегата Савеза на конгрес Интер. жен. савеза (и то пре скупштине у Сарајеву) . . . Дин. 30.000.—

Свега Дин. 168.476.—

Нова управа Савеза могла је само да прими овај извештај и да првој скупштини Савеза саопшти, у каквом је стању примила Фонд „Маријанум“. Но управа Савеза се постарала да врати и дуг, који је ранија управа код тога Фонда учинила. Тако је још пре то што је Фонд био и примљен, већ уложила код Хипотекарне банке Дин. 30.000 за исплату дуга за послатога делегата на конгрес, пошто јој је само било познато за тај дуг из Фонда. Но по пријему Фонда, а пре скупштине, управа Савеза је отплатила и дин. 5.000.— а саво суме утрошене за издржавање савезне канцеларије још за време бивше управе. Од Дру-

штva za zaštitu devojaka nije dobivena nikakva otpлата дуга.

Управа Савеза је наредној скупштини у Скопљу, октобра 1925 год., поднела исцрпан извештај о стању, у коме је примила Фонд „Маријанум“ од бивше благајнице Савеза. Друштво за заштиту девојака је, пак, тражило од скупштине Свеза да преда Друштву тај Фонд, сматрајући да тај Фонд и припада томе Друштву, које се од бивше секције Савеза претворило у засебно друштво. Скупштина Савеза је одбила да Друштву преда Фонд, делегати друштва, која су улагала у тај Фонд изјавили су, да они само поверавају Фонд на чување Савезу, и јако су били незадовољни, што је овако трошен новац Фонда, који је био намењен само специјалној сврси. Дефинитивна одлука скупштине је гласила, да Фонд остане и даље на чување у Савезу, а да ће се предати оном Савезном друштву, *које прво почне задати дом*, намењен за те сврхе. По томе, претставница Друштва за заштиту девојака г-ђа Јела Спасић, замолила је скупштину, да опрости Друштву дуг, који је начињен код Фонда од дин. 49.928. Скупштина је тај дуг опростила, а такође је ослободила и управу Савеза да отплати остатак дуга, који је стара управа начинила, а од ког је још остало да се отплати дин. 14.548. Тако је сума, коју је ова управа Савеза повратила а састојала се од дуга који је учинила стара управа, данас на-

расла са интересом на дин. 56.394, а од примљених на књижици дин. 69.000 данас има дин. 112.747, што укупно чини суму од дин. 168.141 која се има предати Друштву за заштиту девојака, када почне зидање дома. Према овако указаном рачуну, излази да ће сума која се из Фонда даје Друштву за заштиту девојака бити у ствари у целокупном износу од дин. 219.069, ако се узме у обзир да је за то Друштву већ раније узето дин. 49.928, и ако по нашем мишљењу потпуно бесправно.

Према овоме извештају, сасвим је разумљиво што је управа Савеза била врло опрезна подносећи предлог скупштини о овоме Фонду. Управа, која је била дужна најскупотулскије старати се о Фонду, који је Савезу поверен, морала је сконцентрисати своје напоре, да очува поверење Савезних друштava које се указује оснивањем тога Фонда. Баш зато што је учињена огромна грешка у првим годинама стварања Фонда, да се олако изузимао и трошио новац одређен за нарочите сврхе, управа Савеза је својим брижљивим напорима да сачува Фонд „Маријанум“ само за одређену сврху, тежила да исправи оно, у чему се неоправдано грешило у почетку, и да поврати ону веру, која је услед небрижљивог располагања савезном имовином могла бити пре десет година јако усколебана.

Različita gledišta o § 9 nacрта zakona za suzbijanje spolnih bolesti

Zagreb, 14 juna 1933.

Štovana gospodo urednice!

U Vašem listu od aprila-maja 1933, broj 4-5, izišao je u izvancima izveštaj iz »Novosti« o sastanku naše sekcije Udruženja univerzitetski obrazovanih žena, na kojem su održana dva referata, medicinski i pravnički, o projektu zakona za suzbijanje spolnih bolesti.

Najpre moramo istaći, da referati nisu održani u cilju, da se suzbije potreba § 9 tog projekta, već stoga da se naše zainteresovane članice potanje upoznaju s čitavim tim projektom zakona i da nam po jedan medicinski i pravnički stručnjak dadu svoja stručna mišljenja o svrsishodnosti pojedinih ustanova tog projekta. Gospode dr. Plasaj i dr. Winter istakle su veliku važnost i korist takvog zakona, što je uostalom i u »Novostima« istaknuto, ali su se obe,

posve neovisno i svaka sa drugog stanovišta protivile § 9 kao nesvrshodnom i opravdale svoja mišljenja razlozima, koje ćemo vam niže navesti. Mi te razloge nismo iznijeli u novinama, jer smo ih u obliku rezolucije sa toga sastanka poslale g. Ministru socijalne politike i nar. zdravlja, pa nismo htjele da prije izidu u novinama, nego ih g. Ministar primi. Samo smo ih uzgred spomenule u izveštaju o referatu g-de dr. Winter.

Naša rezolucija glasi ovako:

..... § 9 projekta zakona o suzbijanju spolnih bolesti određuje, da svako »lice, koje stupa u brak mora da venčanog podnesti vlastitima uverenje, izdato od državnog ili samoupravnog lekara, iz koga će se videti, da ne boluje ni od jedne spolne bolesti, navedene u § 1 ovoga zakona«.

Ta bi odredba bila vrlo dobra, kad bi se ona dala tako provesti, da bi njome bio zahvaćen čitav problem rađanja zdrave djece.

Razlozi, radi kojih držimo, da se ta odredba ne bi trebalo unijeti u taj projekat zakona, jesu ovi:

Djeca se rađaju i izvan braka. I za tu djecu prema ovom zakonu nema obzirom na zdravlje nikakove zaštite. Šta više postoji bojazan, da bi ljudi pribjegavali i više konkubinatu, nego što to čine sada, i to baš oni bolesni, kad bi se za sklapanje braka tražila svjedodžba o zdravlju.

Često se ljudi vjenčavaju, kad već imaju jedno dijete ili kada je žena gravidna. U tom je slučaju svjedodžba o zdravlju iluzorna, šta više štetna. Jer ako je žena, koja je postala gravidna prije venčanja, akvirirala od oca svoga djeteta spolnu bolest, onda je za nju svakako bolje, da ju taj čovjek vjenča, nego da ona još i rodi nezakonito dijete. Tako isto je neosporna činjenica, da je mnogo bolje i za dijete, da se zbog prilika, koje vladaju, rodi kao zakonito nego kao nezakonito.

Poznato je, da se sve više širi običaj, da ljudi, koji se kane vjenčati, spolno opće već prije vjenčanja. Radi toga je vrlo teško odrediti vrijeme, kad bi se trebalo izdati svjedodžba o zdravlju. U mnogom bi slučaju ona došla prekasno, a opet ne valja ni to, da se ta svjedodžba izda prerano, jer postoji mogućnost, da se jedan od zaručnika, obično muškarac, još prije vjenčanja zarazi kod nekoga drugoga.

U nekim je slučajevima teško ustanoviti, da li je čovjek posve izliječen od spolne bolesti, a da se to ustanovi potrebna je velika i dugotrajna procedura, koja je skopčana sa dosta znatnim troškovima i gubitkom vremena.

Držimo da u slučajevima, gdje postoji sumnja o tom, da li je čovjek ozdravio od spolne bolesti, nikako ne može svaki državni ili samoupravni lekar o tom da odluči, nego će biti češće potrebno, da se takovi ljudi upućuju specijalistima, koji puta da se i smjeste u bolnicu. Kako specijalista i bolnica za venerične bolesti ima kod nas samo u većim gradovima, to bi ljudi morali katkada i dosta daleko putovati, da bi se moglo utvrditi, mogu li dobiti svjedodžbu o zdravlju.

Ako nupturijent želi da dobije svjedodžbu za vjenčanje, češće će dati krivu anamnezu. Kako lako pacijent zavara liječnika kod jednokratne pregledbe na sifilis! Poznato je da se može dogoditi, da se na pacijentu ne vide nikakovi vanjski simptomi sifilisa, da mu je Wassermannova reakcija u krvi negativna, a ipak je pred tako kratko vrijeme prebolio primarni ili čak i sekundarni stadij sifilisa, da mu se ne bi mogla ni

smela izdati svjedodžba o zdravlju.

Naročito mislimo da se uverenje o zdravlju nuptirijenta ne bi smjelo regulirati samo zakonom o suzbijanju spolnih bolesti. Kad bi se to pitanje uopće htjelo regulirati, onda se ne bi smjelo ograničiti samo na spolne bolesti, već bi moralo biti regulirano na takav način, da zahvati sve bolesti i mane, koje mogu da naškode bračnom drugu i potomstvu kao: tuberkuloza, duševne bolesti, epilepsija itd.

Iz gornjih razloga držimo da se odredbom obligatornog lekarskog uvjerenja prije stupanja u brak neće postići svrha, radi koje je ona izdana, a naročito smatramo da se takvim uvjerenjem ne bi smjelo samo djelomično uređivati pitanje od tolike zamašnosti.

Radi toga molimo g. Ministra da poradi oko toga, da se paragraf deveti iz zakona o suzbijanju spolnih bolesti *izostavi*.

Inače zakon najtoplije pozdravljamo, jer je potreban i moderan, a odstranjuje svaki dvostruki moral, koji je dosada s nepravom vladao.

Tako naša rezolucija!

Iz gornjega, gospodo urednice, vidite da smo i mi mišljenja, da bi taj § 9 bio vrlo dobar, odnosno pregledba vrlo korisna, kad bi se ona dala tako provesti da zahvati »lica, koja žele postati roditelji«. Ali projekat zakona predviđa pregledbu samo za ona lica, koja stupaju u brak, pa ne treba ni naglasiti, da se to ne pokriva sa svim licima, koja „žele postati roditelji“. Na taj se način smanjuje već onaj i onako „manji procenat“, za koji gospoda urednica predviđa neku blagodat donošenjem takvog paragrafa, i sad nastaje pitanje nije li bolji koji možda dulji i teži, ali efikasniji put, kojim bi trebalo spriječiti loše posledice spolnih bolesti za potomstvo, a ne obligatorni pregled.

Još da vam jedno istaknemo! I etiku nismo zaboravile! Zar je etično zabraniti ženi, koju je muškarac zarazio, ili je šta više gravidna, da ju nakon toga taj muškarac oženi i omogući joj da barem rodi zakonito dijete. A mnogo bi se takvih slučajeva moglo dogoditi, kad bi se postupilo prema § 9 projekta zakona.

Držimo da ćete na sva ostala vaša pitanja naći dostatne i obrazložene odgovore u našoj rezoluciji i molimo Vas, gospodo urednice, da objavite ovo naše obrazloženje u slijedećem broju vašeg cij. lista, pa Vam unaprijed zahvaljujemo!

Za Udruženje univerzitetski obrazovanih žena,
tajnica:

Ljiljana Turkalj-Šarić, dipl. prav.
novinarka.

*
* * *

Veoma sam zahvalna Udr. univ. obr. žena, sekcija Zagreb za poslati tekst rezolucije s obzirom na § 9 nacrtu zakona za suzbijanje spolnih bolesti. I posle pročitane rezolucije ostajem pri svome mišljenju, iznetom u prošlom broju našega lista, i ne smatram razloge rezolucije za tako ubedljive da bi morali tražiti radi njih da se izostavi § 9 zakonskog nacrtu.

U prvom razlogu rezolucije se navodi da deca koja se rađaju izvan braka ostanu prema zakonu za suzbijanje spolnih bolesti bez zaštite s obzirom na njihovo zdravlje.

Pošto prema zakonskom nacrtu postoji obavezno lečenje spolno obolelih (§ 2), bez obzira na to da li su oni u braku ili ne, i pošto zakonski nacrt obavezuje lekara »da obavesti bolesnika o prenosljivosti njegove zarazne bolesti itd.« (§ 4), mislim da su ovim odredbama zaštićena sva deca podjednako, naravno ako je bolesnik toliko savestan da ispunjuje lekarove savete, a nesavestni mogu se naći među udatim i neudatim.

Drugi razlog rezolucije navodi da je lekarska svedodžba iluzorna i šta više čak štetna u slučaju kada se izvrši venčanje tek posle kada imaju ljudi već jedno dete ili kada se venčaju u slučaju da je žena već zaražena i gravidna. Za ovaj poslednji slučaj kaže rezolucija »da je mnogo bolje za dijete da se zbog prilika koje vladaju, rodi kao zakonito nego kao nezakonito«. I kod ovoga razloga treba uzeti u obzir §§ 2 i 4 zakonskog nacrtu, a zatim se postavlja pitanje: da li je kod gravidne i zaražene žene samo zato bolje da se venča, da će važiti njeno dete za bračno, a ako lekarska svedodžba ne dozvoli venčanje, za vanbračno? Mislim da smo i u našoj zemlji već prilično odmakli od shvatanja da je vanbračno dete u moralnom pogledu za nekoliko stepeni ispod deteta, rođenog u braku. Drugo pitanje u takvom slučaju — i mnogo teže — je materijalna strana za neudatu majku i njeno dete. To pitanje, na žalost, u našoj zemlji nije povoljno rešeno, i samo ako posmatramo pitanje gravidne i zaražene žene sa materijalne strane, bio bi ovaj razlog rezolucije opravdan. Pošto materijalna strana nije regulisana, morali bismo tražiti za takove slučaje i materijalne sankcije, a ne odbaciti § 9.

Na ovaj razlog odnose se i rečenice na kraju pisma zagrebačke sekcije U.u.o.ž., u kojima se kaže da je etički, ako se ne zabrani ženi, koju je muškarac zarazio, ili »je šta više gravidna, da ju nakon toga taj muškarac oženi i omogući joj da barem rodi zakonito dijete«. Ovaj »etički« razlog navodi pismo stoga, što sam u svojim primedbama u prošlom broju našega lista

rekla da treba posmatrati zakon za suzbijanje spolnih bolesti prvenstveno sa etičkog gledišta. Nisam se nadala da će ova moja primedba dobiti takvo tumačenje i takav dokaz etičnosti. Iz mojih reči se vidi da sam imala u vidu pobude, svrhu, smisao celokupnog zakona, jer onakav zakon je stvoren pre svega iz osećaja odgovornosti za zdravlje sadašnjih i novih generacija, a sasvim sporedno je pitanje da li će radi odredaba ovoga zakona važiti neko dete za bračno ili vanbračno. Prema tumačenju zagrebačke rezolucije treba zaražena i gravidna žena da dobije neku vrstu »etičke nagrade« time, što sme da se venča sa muškarcem, koji joj je upropastio — iako samo privremeno — zdravlje i ekonomsku slobodu.

Treći razlog rezolucije kaže da lekarska svedodžba neće imati dejstva, jer se »sve više širi običaj, da ljudi, koji se kane venčati, spolno opće već prije venčanja«. A zašto postoje §§ 2, 4, 7 i 11 zakonskog nacrtu? Da li nema u tim odredbama protivleka?

Ostali razlozi koji se navode u rezoluciji protivu lekarskog uverenja (da li je bolest ođista izlečena, ispitivanja, nedostajanje bolnica i specijalista za venerične bolesti i t. d.) su takve prirode da se mogu primeniti na mnoge druge odredbe nacrtu, jer će ceo zakon ostati iluzoran sa § 9 zajedno, ako se nadležni faktori ne budu dovoljno starali za osnivanje ambulatorija, bolničkih odeljenja za venerične bolesti, lekarske specijalista i dr.

Na kraju rezolucije se kaže da se pitanje o zdravlju ne bi smelo regulisati samo zakonom o suzbijanju spolnih bolesti, već bismo morali imati zakon koji treba »da zahvati sve bolesti i mane, koje mogu da naškode bračnom drugu i potomstvu kao tuberkuloza, duševne bolesti, epilepsija i t. d.«.

Ovo što se navodi u ovom razlogu, dva su sasvim različita pitanja. *Zabrana braka na osnovi § 9 zakonskog nacrtu postoji samo privremeno*, jer su spolne bolesti izlečive, i one ne utiču na nasledne osobine čoveka. »Istraživanja sifilisa koja su vršena sa naučno besprekornim metodama, nisu desdada još nikad dala takav rezultat, da bi se moglo zaključiti da sifilis utiče na promenu naslednih osobina«. Manja vrednost potomaka sifilističkih roditelja izgleda da je isključivo ograničena na decu, koja su obolela od sifilisa, i stoga je ona prouzrokovana sifilističkom zarazom, i ne postoji ni najmanji razlog da smatramo tu manju vrednost kao posledicu promene naslednih osobina«. (Dr. H. W. Siemens, Vererbungslehre, 4 izdanje, 1930). A neki stadiji tuberkuloze, duševne bolesti, epilepsija i mnogo drugih bolesti (u delu »Die arbeitende Frau« na-

vodi njen autor dr. Hofstätter 14 takvih bolesti) takve su, za koje traže eugenici *apsolutnu zabranu potomstva*. Stoga smatram da je § 9 sasvim na mestu u zakonskom nacrtu za suzbijanje spolnih bolesti, a važno pitanje o bolestima i manama koje prouzrokuju degeneraciju naroda spada u sasvim zaseban zakon.

Na kraju aprostofira zagrebačka sekcija

U.u.o.ž. moje reči »lica, koja žele postati roditelji« i kaže da se ova lica ne poklapaju sa onima od kojih traži § 9 lekarsko uverenje. Mislim da je bilo iz onoga, što sam napisala u prošlom broju našega lista sasvim jasno, da sam imala u vidu lica, koja žele postati bračni roditelji.

Beograd

Štebi Alojzija

Интернационална конференција рада у Женеви

8 јуна ове године отворена је 17 Интернационална конференција рада и вероватно ће трајати до 1 јула. 17 конференција је значајна по томе, што су Сједињене Савезне Државе Америке први пут заступљене са потпуном делегацијом, која има — пошто Америка није члан Друштва народа — само значај посматрача.

На дневном реду су пре свега следећа питања: 1) Забрана посредовања рада на трговачкој основи; 2) Осигурање за случај инвалидности и старости, и осигурања породичних чланова; 3) Осигурање за случај незапослености и други облици помоћи незапосленима; 4) Радни услови у аутоматској производњи стакла у таблама; 5) Четрдесеточасовна радна недеља као средство за сузбијање незапослености.

Претседник 17 конференције је италијански сенатор de Michelis. Пре преласка на раправу тачака дневног реда дошло је до веома оштрих сукоба. Делегати радничких организација су једнодушно протестовали против радничких делегата из Италије и Немачке, јер их не сматрају за праве претставнике радничких организација и стога их нису хтели бирати у разне комисије. Италијански и немачки раднички делегати ипак су успели да уђу у комисије на тај начин, што их је делегирао у комисије таковзвани савет старијих. Интересантно је било гласање у томе савету: да се шаљу у комисије италијански и немачки раднички делегати гласали су заступници послодавачких организација и владини заступници Италије, Немачке и Јапана, а против су гласали сви раднички делегати.

После овога инцидента прешло се најпре на расправу о четрдесеточасовној радној недељи као сретству за смањење незапослености. У име свих заступника послодавца — изузев италијанског — дански делегат је изјавио, да послодавци не могу да пристану на четрдесеточасовну радну недељу, пошто су убеђени да завођење те мере неће донети же-

љеног успеха. Од владиних делегата је нарочито топло говорио за четрдесеточасовну радну недељу шпански делегат, који је рекао да је веома погрешан став оних влада, које су из националних разлога против овога средства за смањивање незапослености. Раднички делегати су сви пледирали за четрдесеточасовну радну недељу и међу њима је енглески раднички делегат, Hayday, изнео пуно важних разлога за ову реформу. По његовом мишљењу није у томе питању важно смањење радних часова, него је пре свега проблем у томе да се прилагоди принцип радног времена на нове прилике у техници и привреди. Навео је пример Сједињ. Држава Сев. Америке, где је влада израдила законски нацрт чак за тридесетчасовну радну недељу. Норвешки владин делегат изјавио је затим да се потпуно слаже са разлозима које је изнео Hayday

Кад је дошло до тога да се изведу закључци из дебате, био је предлог да се прогласи питање четрдесеточасовне радне недеље за хитан и да се приступи одмах израђивању нацрта конвенције, одбачен са 96 гласова противу 55.

Примљен је предлог да се повери нарочитој комисији израда упитника, који треба да се упути свима владама да поново прецизирају своје гледиште у погледу четрдесетчасовне радне недеље.

О осталим питањима се расправља по комисијама, па ћемо о њима дати извештај у идућем броју.

*

Пре заседања конференције за рад, у априлу, је заседавао Управни одбор Бироа рада, који је утврдио дневни ред садашње конференције. Као пуноправан делегат шпанске влада је била овога пута у управном одбору једна жена, г-ђа *Валенција*. То је било први пут од како постоји Биро рада да је жена била владин делегат.

Beograd.

Ш. А.

Opazanja na „opazanja“

G-da dr. Chlapec-Đorđević našla se pobudena da postane „arbitar feministike“ za Jugoslaviju. Neumorno piše o našem feminističkom pokretu i kao moderna Kasandra sa nekoliko stotina kilograma teškim knjigama u ruci proriče našu propast. Izgleda da je dobila od neke nevidljive velesile „feministike“ mandat da bdi nad ženskim pokretom u Jugoslaviji.. „Saznanje“ o skoroj propasti naše „feministike“ joj je došlo od kako izlazi »Jugoslovenska žena«, jer iz nje je „saznala“ da imamo staramajkinsko shvatanje o problemu „feministike“, da se stoga traže nove vode, i samo je dodala čukunbabama „čukundedovek«, zašto smo joj veoma zahvalni, jer nam je tako stvorila uz saradnju „Jugoslovenske žene“ bar početak našeg rodovnika, inače bismo još važili kao nelegitimna deca čukunbabe. Ili se možda varam, i da „saznanje“ nije „saznanje“ nego „plod intuicije, fantazije i osećaja“?

G-da dr. Chlapec smatra da sam ja naročiti krivac za propast naše „feministike“, jer sam joj dala svojom ideologijom pogrešan pravac i stoga ima ona naročito tešku misiju oko spavanja naše ideologije. Odista! Tražiti od žene da rada po dvanaestoro, trinaestoro dece u današnje doba, i tražiti od muškarca da postane asket (takve „zahteve“, naime, podmeće g-da dr. Chlapec mojoj „ideologiji“), to je istinski ideologija koja treba da se odbaci, a treba da se privolimo „čistoj i jasnoj kao gorski kristal“ (Ženski pokret, br. od marta, str. 44) ideologiji koju propoveda g-da dr. Chlapec. Da bar u nekoliko smanjim svoju krivicu koju sam nanela našem ženskom pokretu strašnim zahtevima, slobodna sam „da otkopam suho cveće“ (vidi Ž. p. str. 63) sa ideologije g-de dr. Chlapec da može njena ideologija očišćena „preletiti firmament istorije“ (vidi Ž. p. str. 44).

*
* *
* *

G-da dr. Chlapec počinje svoj članak „Opazanja“ (Z. p. str. 44) ovako: „U Filozofskim fragmentima“ veli dr. Ksenija Atanasijević: „Ne može dosta da se naglasi vrednost saznanja i prodiranja u stvari. Osećanjem se ni do kakvog razjašnjenja doći ne može“ i t. d. Ovaj odlomak bi sve žene trebalo da čitaju pre nego što počnu da obrađuju feministički problem“. Ovakav savet nam daje g-da dr. Chlapec u našem listu. Molim Vas, g-do dr. Chlapec, a kada treba da čitamo ovaj odlomak iz Vašeg članka „Feministički pokret na raskršću“ koji ste objavili u časopisu „Život i rad“, sveska 89, knjiga XV, stra-

na 523 i koji glasi: „Nova iracionalistička filozofija uči nas da su sva velika filozofska i umetnička dela plod intuicije, fantazije i osećanja. Intelekt je već odavna skinut sa Olimpa i ne drži se više za jedino sredstvo saznanja. Glupost je deliti ljude na razumne i osećajne“. (Da li skinut samo za filozofiju i umetnost, to g-da ne kaže i ako tako jako voli jasno izražavanje.)

Dalje kaže g-da dr. Chlapec u istom broju našega lista: „Feministički članci „Ženskoga pokreta“ imaju čisto strah da uđu u „suštinu stvari“, u organsko, primarno. Oni počnu izradivati feministički problem tako reći od prvog kata, fundamenti se ostavljaju kao što su, u najboljem slučaju malo se izlepe. Usled toga se eminentan značaj seksualnog nagona previdi i zanemaruje. A baš to je moment gde su muškrac i žena nepodobni“.

Da uđemo sada u „fundament“ ovih rečenica i da otkrijemo „organsko, primarno“ ideologije kojoj treba da se privolimo. Pre svega moram da priznam da mi odista ne „izručujemo“ feministički problem ni od fundamenta ni od prvog kata, jer on bi bio već tu, izradenog smo ga zatekli, mi ga samo *obrađujemo*. G-da dr. Chlapec kaže da mi ostavljamo fundamente kao što su i „usled toga se eminentan značaj seksualnog nagona previdi i zanemaruje“. Logičan zaključak iz ovih rečenica je: taj fundament je seksualni nagon, jer njega zanemarujemo i ne vidimo (a pošto ga i ne vidimo, ne znam na koji način ga ipak „lepimo“?). Pomoću g-de dr. Chlapec spustili smo se sada sa prvog kata, do fundamenta — seksualnog nagona i „baš to je moment gde su muškarac i žena nepodobni“, dakle tu kod samog fundamenta počinje već diferencijacija spolova. Svi biolozi nas uče da je zakon diferencijacije spolova neumitan, nepromenljiv zakon prirode kome je podložan ceo organski život i da je zakon diferencijacije spolova toliko više naglašen koliko više je neko biće razvijeno. Na osnovi toga zakona je priroda odredila ženi funkciju materinstva, zato sam i rekla u svome članku da je žena u svome najdubljem biću mati, i to je kod žene organsko, primarno. Ova organska i primarna razlika i diferencijacija spolova vuče sobom i druge spolne razlike, bar tako nas uče do sada svi biolozi, psiholozi i t. d. Pošto sam ja u svome članku primenjivala taj prirodni zakon, taj fundament, g-da dr. Chlapec mi u svome članku na strani 44 prebacuje da ga ja ne vidim, a na strani 63 u istome članku kaže da žena u svome najdubljem biću nije mati. Šta da radim? Ako sam na prvome katu g-di dr. Chlpec

to nije po volji, kad se spustim do fundamenta opet ne valja. Ali, gle, čudo! U br. 33 „Jugoslovenske žene” g-da dr. Chlapec postavlja sasvim drugu tezu, po redu treću, jer veli: „Glavni razlog nesporazumevanja i konfuzije leži u tome, što neke struje, kao što dr. Bäumerova hoće ravnopravnost žene sa muškarcem na temelju *diferencijacije* pola, da žena bude što više žena, muškarac što više muškarac. To je ta struja koja peva himne materinstvu i hoće da reši pitanje iz perspektive *nejednakosti*. Druga struja sasvim ispravno ukazuje na činjenicu, da se do sada išlo putem *diferencijacije*, pa se došlo do bespravnosti i ropstva žene. Naprotiv valja ići putem *niveliziranja polnih osobina, potčinjavanja funkcija i upliva koji dolaze iz polne sfere*.

„Firmamentom istorije” je preletela treća teza ideologije g-de dr. Chlapec. Blago „Jugoslovenskoj ženi” što je smela prva da objavi ovu novu, ali sasvim novu tezu.

Niveliziranje polnih osobina može doći samo kao posledica niveliziranja polnih nagona, dakle niveliziranjem seksualnog nagona kao primarne i organske razlike među spolovima. Ja ne znam na kojoj planeti želi g-da dr. Chlapec da počne sa tim niveliziranjem seksualnog nagona, ali iako ne znam ni smer ni cilj toga putovanja, ja joj, svejedno, želim „srećan put i mnogo uspeha”.

Ali da obratim pažnju još na jednu tezu g-de dr. Chlapec po ovome pitanju. Dakle u „Jugoslovenskoj ženi” ona se izjavila za niveliziranje spolnih osobina, to znači da žene moraju dobiti više muškarčevih spolnih osobina i muškarci više ženskih. No, u njenom članku „Opažanja” (ž. p. str. 45) priča nam ona sa velikim zadovoljstvom kao potvrdom svih svojih teza da je održao u Pragu dr. Šimza predavanje i „ukazao je na niski nivo ženskih časopisa, na stagnaciju ideološkog obradivanja feministike, i na fakt da su i same feministkinje maskulino orijentisane. Feministički pokret je stigao u čorsokak i ne zna kako da iz njega izade”. Tako g-da dr. Chlapec. Dakle ni to nije spaslo feministički pokret da su već feministkinje maskulino orijentisane, a šta će tek biti kada orijentacija prede u fakt!

U već pomenutom članku g-de dr. Chlapec koji je izašao u časopisu „Život i rad” poziva se ona i na poznatu psihologinju dr. Matildu Vaerting, i kaže na strani 522 sledeće: „Studije dr. Vaerting ukazivale su na gigantske bregove predrasuda, uobraženja i jednostranih zaključaka u oblasti polne psihologije”. Da, to ona čini, ali ne u svrhu nivelizacije spolnih osobina kao što to čini g-da dr. Chlapec, nego da što jače istakne organsku, primarnu razliku među njima. Da navedem samo jednu izjavu Vaertingove:

„Nastaje zadatak da upoznamo dosadašnje zabludbe u psihologiji spolova, da na taj način pomognemo ka što čistijem i vernijem izražaju neunakaženosti, urođenoj prirodi muškarca i žene. Što više uspevamo u rešavanju toga zadatka, u toliko više biće oba spola osposobljena da prema svome različitom načinu upotrebe svoje snage za dobrobit naroda”. (Archiv für Frauenkunde, Bd. 18, H. 4, strana 292).

G-da dr. Chlapec se veoma čudi, što ja tvrdim da se kao izhodište borbe protiv prostitucije ne sme uzeti fenomen seksualnog nagona. Da li je obdabila priroda muškarca i ženu zato seksualnim nagonom da ga zloupotrebljavaju ili zato da im služi da se održava vrsta? Neobuzdanost seksualnog nagona stvara prostituciju, a samo postojanje toga nagona nikad. Što sam ja postavila ovu tvrdnju, to je uputilo g-du dr. Chlapec do takvih apsurdnosti da mogu na nju odgovoriti samo njenim rečima: „Tvrdnje nad kojima ne zna čovek šta da kaže”. Jedna od tih tvrdnji je da ja propovedam spolnu askezu. Da li izmudu askeze i prostitucije postoji prazan prostor?

Jedan od bitnih zahteva za pisanje kritičkih opažanja na koje bilo pitanje je, da se imaju o njemu kao „kristal čisti” pojmovi i da se poznaju prilike u kojima se mora to pitanje rešavati. G-da dr. Chlapec ne ispunjava nijedan od ovih uslova. Kakva zbrka vlada u njenim pojmovima o „organskom i primarnom, o fundamentu” feminističkoga problema, dokazala sam, a kako poznaje rad naših feministkinja, o tome navodim njene reči iz članka „Feministički pokret na raskršću” u časopisu „Život i rad”, strana 516 i 517, gde kaže: „Od slovenskih zemalja razvijaju vrlo jaku agitaciju Čehinje, na Balkanu pokazuju uspeha Rumunke, uporno i ozbiljno rade i Bugarke. Jugoslovenski feministički pokret ramlje. U Beogradu, gde je još pre dvadeset pet godina Jovan Škerlić uporedio ulogu žene u patrijarhalnom životu sa „kokoškom koja leže piliće i marvinčetom koje vuče jaram” obuzelo je njegove pretstavnice neko sentimentalno staromajkino osećanje, a Zagreb i Ljubljana, inače napredniji i energičniji, ne mogu da se emancipuju enciklike papine”. Ako g-da dr. Chlapec o zagrebačkim i ljubljanskim feministkinjama ništa drugo ne zna nego ovo što je ovde napisala, trebalo je da čuti.

G-da dr. Chlapec ima naviku da naređuje našim feministkinjama šta smeju da rade, a šta ne smeju. U „Jugoslovenskoj ženi”, br. 32 kaže: „U kompetenciju ženskog pokreta ne spada dalje ni alkoholizam ni pacifizam iako je poslednji uzet od vajkada na program. Na taj način se izlišno cepa snaga i interes. Ako muškarac hoće da se kolje, neka se kolje!” „Ženski pokret

neka se stara o hiljadama žena koje su žrtve seksualne brutalnosti muškarca. Neka ide u sela, neka raspita koliko pobačaja i obolenja ima svaka žena. Neka vodi brigu o ženi, i to o ženi kao individui”.

Ako se dakle muškarac kolje, nema među ženama nijedne žrtve te brutalnosti — sjajna logika g-de dr. Chlapec. Da, šta se nas tiče rat, glavno je da se niveliziraju spolne osobine i kad se postigne nivelizacija spolova, klače se oni međusobno i sva pitanja biće rešena.

*
* *
*

G-da dr. Chlapec ima jednu veoma ružnu naviku kad polemise, a ta je da iščupa iz nekog članka jednu rečenicu, a izostavlja sve što je u vezi sa tom rečenicom. Ona ne kritikuje celokupnu zamisao mogla članka „Žensko pitanje, ženski pokret i žene”, nego je uzela pojedine rečenice iz njega i nadoveže na njih, što ona hoće, a ne što sam ja rekla. (Kako pažljivo je čitala moj članak, vidi se po tome, što je promenila „tragičan položaj savremene žene” u „tegan položaj”). U broju 37 „Jugoslovenske žene” ona n.p.r. kritikuje ove moje rečenice: „Ovo stanje i raspoloženje savremene žene pogoršano je sadašnjim opštim shvatanjem seksualnog zadovoljenja. Ne samo omladina obojeg spola, nego i stariji rešavaju seksualno pitanje sasvim individualno: ne izbegavaju zadovoljenje seksualnog nagona, nego izbegavaju dužnosti materinstva i očinstva. Ovaj pojav je pre svega od ogromne štete za biološku snagu svakoga naroda”. Tome citatu ona pristavlja: „U toj rečenici zbijeno je toliko problema da je potrebno razčlaniti je u delove, da se može ukazati netačnost ove tvrdnje. To je kaos”. To, g-do dr. Chlapec, nije nikakav kaos, ako je u nekoliko rečenica zbijeno nekoliko problema, kaos nastaje samo kada Vi ne kažete ono što sam ja rekla, naime u ovom primeru koje i kakvo stanje, i dalje ako ne kažete šta sam još u daljim rečenicama rekla. Što g-da dr. Chlapec čita površno, što ne kritikuje iz stvarne potrebe, zato ona neprestano govori u svojim člancima kao da sam ja tvrdila da moraju žene neograničeno raditi, da moraju imati dvanaestoro i više dece. Zaista, intelekt je skinut sa Olimpa!

G-da dr. Chlapec savetuje šta treba da čitam, šta treba da radim i t. d. (neka pogleda br. 15 Ženskoga pokreta god. 1930, da se uveri da ime Sanger poznajem). Saveti za čitanje došli su docna, a savet da „idem među radeničke i seljačke žene i neka sa njima početnem intimnije da razgovaram, pa da znam kako stvarnost izgleda”, je potpuno izlišan, jer ja baš imam neprestano po-

sla sa takvim ženama i slučajevima kao što ih navodi Margaret Sanger i mogla bi da poslužim mnogim primerima g-di dr. Chlapec. Njena napomena u „Jugoslovenskoj ženi”, broj 37 koja glasi: „Bilo bi zbilja probitačno da svi ti muškarci sve te žene koje plediraju za neograničeno plodenje, izjave koliko dece oni sami imaju, odnosno koliko su uzeli pod svoje. Jer dokle ćemo mi da slušamo te patetične pridike, to bacanje anateme na roditelje sa nekoliko dece od osoba koji se ne brinu ni za jedno”, toliko je deplasirana i naivna da je nikad ne bih očekivala od žene koja ima doktorsku diplomu. Pre svega neka dokaže da sam ja ikad i ma u kome članku „držala patetične pridike” o materinstvu, t.j. o neograničenom materinstvu, da sam ikad bacala anatemu na roditelje koji imaju nekoliko dece. To neka g-da dr. Chlapec najpre dokaže i tek posle neka drži pridike, ako budu još potrebne. Što se tiče brige za decu, mogu mirne savesti tvrditi da je pod mojom brigom bilo i da je više dece nego što će biti ikad pod brigom g-de dr.

Chlapec. Pitanja koja poznaje g-da dr. Chlapec iz knjiga, poznajem ja iz prakse. Neudate učiteljice, profesorke, lekarke n.p.r. prema tvrdenju g-de dr. Chlapec ne bi smele da govore o deci i t. d., zato što nemaju vlastite ili što nisu nikad uzele dete pod svoje. To su u istini mišljenja za čukunbabe i čukundedove. Ako bismo takvo mišljenje konsekvntno primenili na sve pojave života, došli bismo do veoma čudnovatih zaključaka: n.p.r. ko nikad nije sam naslikao nijedne slike, ne sme da govori o slikarstvu, lekar koji nije sam na svome telu iskusio sve bolesti, bi smeo da leči samo bolesti koje je već preležao, sudija ne bi smeo da sudi lopovu, ako sam nije lopov....

G-da dr. Chlapec piše u 37 broju „Jugoslovenske žene”: „Neshvatljivo je kako jedna feministkinja može toliko da se vajka na današnje stanje — u relaciji prema prošlosti — kad je žena bar donekle oslobođena od tog najgoreg ropstva. Pa ako je to zbilja takva sreća za ženu da ad infinitum rada, ako je to juče i prekjuche za ženu bilo tako primamljivo, šta će nam onda ženski pokret? Kapitalirajmo i hajdmo otvoreno u tabor protivnika feminizma. Ili smo feministkinje ili nismo”. Htela bi da znam ko se ne „vajka” na današnje stanje, ako ga uzme u celosti, i ako posmatra svaku granu socijalnog problema u odnosu prema drugima. U svome članku ja sam u zbivenoj formi iznela naš problem na taj način, što g-da dr. Chlapec neće ili ne može da shvati. Ona ga posmatra samo pod vidom seksualne reforme, i stoga i predlaže likvidaciju ženskoga pokreta.

U citatu kojeg sam navela iz svoga članka, samo je g-da dr. Chlapec pročitala da plediram za to da rađa žena ad infinitum, i zato je samo ona u stanju da na osnovi izopačenog smisla mojih reči predlaže likvidaciju ženskoga pokreta. Ja sam ukazala na komplikovanost toga problema i na to da materinstvo kao socijalna funkcija mora biti centar svih predloga za njegovo rešavanje, i stoga i centar našeg programa. A šta hoće g-da dr. Chlapec?

U svome članku ja sam rekla: „Pored toga sve više prodire ubedenje da su porodični život, brak, materinstvo u najtešnjoj vezi sa pitanjima selekcije potomstva, dvojnog morala, vanbračne dece, slobodnog materinstva, zaštite dece, pitanja koja bi mogla dovesti bar na put ka pravilnom rešenju, ako pored zakonskih reformi pobjedi kod muškarca i žene svest da je materinstvo ona socijalna funkcija žene koja mora da postane središnja tačka pri rešavanju tih problema. A pre toga mora feministički pokret problem žene-majke postaviti u centar svojih nastojanja i težnji, uopšte svoga programa i t. d.” (str. 171 Ženskoga pokreta godine 1932) U odgovoru na ove moje rečenice kaže g-da dr. Chlapec da se ne sme materinstvo uzimati sumarno, nego specijalizirati, ukoliko je ono fiziološka, ukoliko je socijalna funkcija. Bilo u pitanju fiziološko, bilo u pitanju socijalno materinstvo, ono ne može biti centralna tačka feministike, jer je jedna od funkcija žene. Žena mora biti centralna tačka ženskog ili feminističkog pokreta, to sleduje iz samog naziva“.

Ako delimo materinstvo na fiziološku i socijalnu funkciju, naravno da moramo doći do takvih zaključaka kao što je došao Njemilov i po njemu g-da dr. Chlapec. Njemilov posmatra materinstvo samo, fiziološki i stoga je mogao nazvati materinstvo „biološkom tragedijom“ žene. On gleda samo muke žene pri porođaju i zato je opisao te muke kao nešto najstrašnije, što se može desiti ženi, i smatra da žena mora užasnim patnjama plaćati kratke momente seksualnog uživanja. Ženski pokret ne rešava sudbinu pojedinih ženskih individua, nego je njegov zadatak da teži takvom uređenju društva, da ogromna većina budućih majki i njihove dece bude što bolje zaštićena u svakom pogledu — u biološkom, materijalnom i t. d., i t. d. Mi ne pravimo programe za sto godina, a pošto vidimo da još nikad nije bio problem materinstva u takvoj meri problem kao što je danas (materinstvo i poziv, ograničenje porođaja, nezaposlenost, štetni uticaji nekih grana privrede na ženin organizam i dr.) stoga sam rekla da treba da postane pravilno rešenje celokupnog problema centar naših nastojanja.

*
* * *

G-da dr. Chlapec može još stotinu članaka da napiše, za mene lično moram da izjavim da ću još dalje zastupati mišljenje koje sam iznela tu i u svojim člancima. Ona može i dalje da „nivelizira“ spolne osobine, ja ću i dalje da zastupam princip diferencijacije, ona može i dalje da smatra spolni nagon za ishodiste pri rešavanju pitanja prostitucije, ja ću i dalje da smatram da nije tako, a povrh toga može još slobodno da računa koliko dece treba da rađa svaka majka, jer sam na primerima pokazala, kako su „elastični“ njeni pojmovi i njene tvrdnje, a za takve račune treba mnogo tih osobina.

Beograd

Štebi Alojzija.

FELJTON:

Dvije slike iz Dalmacije

Divna jesenska večer... Sunce već utonulo u pučinu morsku i ostavilo svoje zlatom obrubljene male oblaciće na dalekom plavom horizontu. Modrinu mora na nameškanoj površini oštro i hitro siječe kano galeb bijeli parni brod: »Kralj Aleksandar«. Na neizmjernosti vede on je mala oaza profinjene otmenosti, mekog pahuljavog komfora, savršene estetske udobnosti.

Na dornjoj palubi u indijskim naslonjačama odmaraju se putnici. Na svaki njihov mig hitro poput strijela dolijeću brzi konobari sa krznenim ogrtačima, mirisnom javanskom kavom, havana cigarama, bananama, likerom ili romanom američanskog koga pisca u modi.

Zatim osvježeni, a malko i naježureni od većernjeg hladnog zmorca, uljuljavaju se u blagu toplinu salona, koju stvara tako ugodnom i tako podatnom ono bezbroj nevidljivih ventilatora sa svojim toplim mlakim i hladnim strujama. Opalno svijetlo bez i jedne vidljive svijetiljke ublažuje njihove crte lica, od debelih perzijskih sagova koraci su im nečujni, a reskoću njihova glasa zaobljuje punoća svilenog damaska i oble udubine savršenih razbarija. Moderne umjetničke slike ulijevaju neku malu drskost u tu meku neizrecivu toplinu, a iz blagovaonice dopire sa koncerta iz Berlina jedna violina — violina koja u ovom večernjem štimungu raznosi ti dušu.

Cio brod nije nego jedna pjesma. Svaki njegov detalj simbolizira visoku vjekovnu civilizaciju naroda koji ga je gradio. Englezi umeju da grade brodove kao što pjesnici umeju da stvaraju stihove. Razlika je možda samo u tom, što

pjesniku je želja da izmami suzu sa oka, a ovoj pjesmi koja plovi da svojom melodioznošću u-mekšava egoizam snobova.

Ljuljam se i ja na toj malenoj orahovoj lju-sci od vrijednosti trideset i pet miliona dinara i hoću da uživam sav taj čar profinjene otme-nosti.

Na brodu nema mnogo putnika. Njih tride-set i devet do Venecije znači rekord sezone.

Ali šta mari! Ponosni smo što imamo takav jedan brod, kakvog nema ni engleska ni ameri-čka obalna plovidba. Englezi, gradeći ga, čudili su se da će ovako luksuzan, obilaziti obalu Bal-kana. Međutim dobro je da se jednom počne da vidi kako Balkan nije ono za što slovi.

Ova slika našeg najmodernijeg broda sad ja-sna sad maglovita iskršavala je preda mnom u drndavom staklu trošnog zagorskog autobusa koji me je prošlu nedelju vozio u Dugopolje.

Dugopolje — Dubokolje!*

Kakvo je to ime? Čemu takav naziv?

Čemu! Ta nije li kod njih nož još uvijek naj-krača i najsigurnija pravda? Često i bez ikakva razračunavanja okštrica njegova zabljesne onako iz objesti, iz nakresanog jogunluka i prolije se nedužna krv. Odakle u tom pitomom Dugopolju ljudi sa tako žestokim temperamentom?

Cvjetnica je. Gledam kako svaki seljak u ruci nosi maslinovo granje. On će ravno sad na svoju oranicu i u svako od svojih polja usadit će blagoslov mira. Je li moguće, da ista ona ru-ka koja danas ubada posvećenu granu u plodnu zemlju, sutra će možda urinuti oštricu noža u srce brata svoga?

Njihove potleušice ne ođaju onu skrajnu bi-jedu zagorske nevolje, a ipak njihova djeca to-liko su utučena i zastrašena, da te se plaše i bje-že od tebe, kao gradska djeca koja bi ugledala špiljskog čovjeka. I te djece rada se u godini više od stotine a manje od šesdeset budu upisa-na u školu, manje od četrdeset uzeta u vojništvo.

Zašto ta djeca umiru u tolikom broju?

Ne umiru samo djeca već i majke njihove nevjerovatnom lakoćom napuštaju siročad svoju. Nad svakim porodom visi Damaklov mač, ali ne nad djetetom već nad izmučenom roditeljom. Ni-koga nema da je obrani od infekcije koja gra-bežno na nju vreba, koja se ne osvrće na živo i zdravo djetesce, ta ono će i onako postepenom nestašicom, gladno i izmoreno, slijediti majku svoju.

I hodaš uz ružičasto procvala stabla breskava, nedaleko ti pupa vrijes, a prve proljetne bube zuje oko tebe.

* Dugopolje — seljaci svoje selo zovu i Du-bokolje!

Čemu se, čemu, pitaš se — ti ljudi ubijaju kao od šale, čemu ta djeca tako hrpimice umiru, koji je uzrok da tolike rodilje pogibaju?

I na sve ovo odgovara mi mladi zauzetni ali bespomoćni u svom pothvatu nadučitelj Peruško jednom jedinom riječi:

— Vino!

— Vino? — čudim se — nemoguće, pa eto danas je nedelja, svetačni je dan pa ne vidim ni-koga pijana selom. Kako to vino?

— Jer — nastavlja nadučitelj — vinom za-liju djetence čim se ono rodi, vinom utlašavaju glad neishranjene djece, vinom omamljuju teške bolesnike i rodilje, vinom osnažuju sebi rad u polju, vinom krste svaku slavu, svaki veseli do-gađaj, koji katkada svršava teškim razračuna-vanjem.

Dospjesmo do sred sela gdje mlada jedna žena grabi vodu iz žute lokve, po kojoj pliva svaka vrst nečisti.

— Je li ti to za blago? upitah je, onako i ne misleći što je pitam

— Kako za blago, — to pijemo mi, dospodo draga. To je dobra voda za piti.

— Tu nečistu vodu pijete vi?

— Nije ta voda nečista, nema u njoj ni gu-jina ni mulja.

— A sve ovo što pliva po njoj?

— To padne na dno, to ne mari ništa. A ka-kva nam je ljeti. Da nam je ove! Ljeti ustajemo u ponoći, pa hodamo ko u goru ko u Diemo za vučiju vode. Vratimo se u svanuće, a onda ide druga od nas i tako se izminimo, jedna hoda u noći a druga u danu i nosi brime s vodom.

— Kao lud letim za ljetne žege iz Dugopolja na Klis da se napijem čašu pitke vode i čini mi se da sam se preporodio — veli nadučitelj.

— A mi — nadodava učiteljica Marija — kad se vratimo u ružnu sa praznika, niti da je prošek, čuvamo ono pola litre vode, jer to nam je za tri puta umiti se. I to, bez sapuna, da ne izgnjusimo vodu.

— A ne marimo mi toliko vodu za pit ni za umit se veli žena — ima u nas vina za napit se, a umija se kako ko, nami je najviše potreba voda za kuhat.

Sad mi je istom bilo sve jasno. Vino, vino, nije ono uzrok svemu ovome! Pije se vino jer se nema vode. Pije se vino za one strašne ljetne žege da se utaji žeda. Pije se iz nevolje, pa što onda znači nož u ruci takvog vinom oma-mljena čovjeka? Što znače te vječne tučnjave Du-gopoljaca, što znače oni putem posijani križevi radi kojih Don Mijo kod proljetnog ophoda bla-goslova polja, do petnaest dvadeset puta mora da side s konja i blagoslovi mjesto gdje je po-ginuo ovaj ili onaj od noža ili puške. Što znači

sav taj pomor djece i pogibao svakog porođaja? Znači li to vino? Ne. To ne znači vino — već to znači nestašica vode. Obilje današnjeg vina samo podvostručuje tu tešku nevolju.

A vode, zar vode da nema u tom selu koje leži pod tim ogromnim zaledem masivnog Mosora? Gdje je za nje puste kiše koje se slijevaju po grbači njegovoj?

Lanjske godine na poziv nadučiteljev rabdoman prof. Filipović naišao je na 22 mjesta oko Dugopolja vodu. Od žede izmorneni nadučitelji nosio je za njim lonac s bojom i kist, pa sve to tačno pobilježio.

Vode, vode!

Šipka se u ruci rabdomanta svako toliko previjala, al usta su se nadučiteljeva sve to više sušila.

Danas ti crveni znakovi još uvijek kao da vape kroz usta dvije hiljade i po stanovnika:

Vode, vode!

I meni su usta što od sugestije šta od umora presahla.

Vraćamo se u školu da ručamo, a predamnom veliki vrč pun vina.

— Ne pijem vina!

— Ne smijete gospodo piti vodu — ovu vodu školskog bunara dao sam analizirati i u njoj su dokazane klice...

— Umuknite zaboga, g. nadučitelju, piti ću vino i to «cilo» vino.

Nekim osobito veselim raspoloženjem hitala sam na autobus, a u glavi mi šumilo, ipak taj šum nije nadjačao onaj autobusa i oči su mi stale da se sklapaju.

Imala sam samo jedan cilj: da dodem čim prije kući, da legnem i da zaspim.

A kad sam se probudila, pomislila sam: eto, da sam u Dugopolju, sad bi morala ponovo da popijem čašu vina, i bilo mi je toliko toga jasnije.

Uvjerala sam se još jednom u životu da stvarno gleda čovjek u svijet samo onda, kad umije da gleda kroz prizmu ironije. *Vinka Bulić.*

Žena i država

Poznata feministkinja *Helena Granitsch*, predsjednica „Ženske stranke“ u Austriji, poslala je u ovogodišnjem aprilskom broju časopisa „Das Wort der Frau“ članak u kome kritički posmatra uspehe ženskog prava glasa. Članak je napisan pod utiskom poslednjih političkih događaja u Nemačkoj. Pošto je u tome članku mnogo istine i mnogo toga, o čemu treba i mi da razmišljamo, prevodimo ga za naš list. Članak je izašao u pomenutom časopisu pod naslovom „Žena i država“ i glasi u prevodu:

U istoriji ženskoga pokreta nastupio je preokret. Decenijama se dizao pravni i društveni položaj žene, a sada na jednom silan korak u nazad. Moglo se to i naslutiti. Delatnost žene u javnom životu je razočarala sve, koji su verovali u neku njenu naročitu misiju. Vidni znaci sve manjeg poverenja prema ženama bili su opadajuće brojke ženskih mandata u izbornim rezultatima svih parlamenata. Žensko pravo glasa nije se izrazilo u izbornim rezultatima nikakvom naročitom karakteristikom, već se utopilo u razne političko-partijske smerove. Time su žene iskopale prerani grob svojoj borbi za ravnopravnost. Protivnici ravnopravnosti polova imali su laku igru; njihove argumente — da žensko pravo glasa nije efikasno uticalo na svetske događaje, da oslobođena žena, kao ravnopravni građanin nije dala vremenu naročiti svoj žig —

ne može poricati niko, ko je iskren. Žene su razočarale — one su slabo položile ispit posle više od deset godina rada, one ga uopšte nisu položile. Zašto?

Žensko pravo glasa prošlo je istim putem, kojim je prošlo i opšte pravo glasa za muškarca. I jedno i drugo je poklon slobode i individualnog dizanja — a taj poklon dobila je nezrela generacija. Napredne partije, koje su najpre zadobile muškim analfabetima, a zatim i ženama u njihovoj neprosejanoj većini političku „zrelost“ stoje pred tragičnim saznanjem, da su time postigle baš suprotno onome, čemu su težile. Sa napredovanjem ženskoga prava glasa, prokručen je put nazadovanju čovečanstva; nemačke žene su baš dokazale, da one neće političku slobodu; njihova većina se izjasnila protivu ženskog prava glasa; manjini su zapušena usta, a zapušile su ih same žene.

Veliki državnici raspravljaju sada u javnosti o problemu „žena i država“. Musolini svojom poznatom impulzivnošću je predao ovu temu javnoj debati. Šta da radimo? Da li treba da se čuteći povučemo sa polja, koje nam se otima u mnogim zemljama korak po korak, — svuda se primećuje ta tendencija, samo je tempo različit — ili treba da uvek ponovo sakupljamo naše snage, kao poražene armade na povlačenju, i da pokušavamo da spasavamo koliko spa-

sti možemo? Samo se po sebi razume da mora svaka žena, koja se oseća kao borac za čovekova prava, činiti sve i upotrebiti svu aktivnost da brani stanovite ravnopravnosti. Ne smemo izgubiti nadu. Žensko pravo glasa, dobiveno suviše brzo, nije uspelo da stvori zajednički front žena, i to moraju sada stvoriti uvidavne i najumnije žene iz ženskoga pokreta celoga sveta: pod vodstvom najsposobnijeg, svi jednomišljenici da pregnu na prodiranje. Da žene nisu odmah dobile i aktivno pravo glasa pored pasivnog, svet bi danas drugojače izgledao. Na jednoj strani je velika masa žena posmatrala svetske probleme sasvim pasivno, oduševljeno je učestvovala u povorkama, slušala ktnijaste govore, opijala se muzikom i uniformama i posmatrala zatim pravo glasa kao erotičnu stvar. Na drugoj strani vidimo u svima delovima sveta žene, koje su svojim divnim radom prisilile i političke

protivnike da sa poštovanjem govore o njihovom radu. Svojim uspesima, koji služe isključivo opštem dobru, te žene su uspele da svome vremenu utisnu žig žene individualnosti; i to je jedino važno da ženin rad daje smer za socijalno i kulturno dizanje naroda. Neka se otvori ženama polje za njihovu delatnost, koja teži opštem dobru i to na osnovu njihovih uspeha, koje su one pribavile svojom vidovitošću i svojom predanošću radu. I neka se sluša i naše materinsko mišljenje, da će svet doći mnogo brže do razrešenja haosa, ako se ne posmatraju pitanja čovečanstva sa političkog gledišta muškarca, već sa socijalnog gledišta žene. Tu se susreće ženska reč sa mišljenjem italijanskog državnika. Samo o granicama između političkog i socijalnog rada, mišljenja se razmimoilaze. Kao majke želimo svetu manje politike, a više socijalne uvidavnosti, jer to znači mir, mesto rata.

B E L E Š K E

Naša Narodna banka i žene. — Poznato je da naša Narodna banka neće da postavlja žene kao ravnopravne činovnike sa muškarcima, nego ih zaposluje samo kao brojače, iako imaju neke od njih fakultet ili trgovačku akademiju i obavljaju odgovoran činovnički posao. Među tim ženama ima sada u centrali i filijalama 12, koje su udate. Ženski pokret u Beogradu saznao je da postoji namera da se sve udate žene otpuste. Stoga je Ž. p. u saradnji sa Jugosl. ženskim savezom uputio pretstavku guverneru Narodne banke sa zahtevom da se udate žene ne otpuštaju, pošto zakon i uredba o Narodnoj banci ne zabranjuje da se primaju žene za činovnike Narodne banke i ne traži da se otpuštaju, ako skllope brak i radaju decu. Nadamo se da će pretstavka imati uspeha.

Dobrotvorna zadruga Srpkinja. — Dobrotvorna zadruga Srpkinja u Novom Sadu je, prilikom proslave svoje 50-godišnjice, izdala vrlo informativnu i zanimljivu knjigu.

Ženski pokret u Vojvodini iz pera g. Vase Stajića, profesora i književnika. — Mi ćemo se na ovu knjigu ponovo vratiti u jednom od idućih brojeva našega lista.

Klara Cetkin. — U noći između 19 i 20 juna umrla je u dubokoj starosti od 76 godina u sanatoriju Arhangelsoje poznata nemačka komunistkinja Klara Cetkin. U ovome sanatoriju je živela Cetkinova više godina na trošak Sovjetske republike. Njena smrt je došla iznenada. Cetkinova je bila pre rata urednik glasila nemačkih socijalistkinja »Die Gleichheit«, koje je prvi put izašlo godine 1891. Iduće godine postala je Cetkinova urednik. Za vreme

rata, kada je došlo do rasepa nemačke socijalno-demokratske partije, njoj su oduzeli uredništvo, jer je bila u opoziciji protivu većine. Posle rata je bila poslanik komunističke partije u Rajstagu, i lanjske godine je bila otvorila novo izabrani Rajstag kao starostin pretседnik. Klara Cetkinova je bila pored Roze Luxemburgove najmarkantnija ličnost među ženama socijalistkinjama.

Žena u sadašnjoj Nemačkoj. — G-da Goebbels, žena nemačkog državnog ministra za propagandu iznela je zahteve nemačke žene u nacional-socijalističkoj državi. Prema njenom članku treba da su ženi otvoreni svi pozivi socijalnog i pedagoškog karaktera. Pored toga može se zaposliti takode po biroima i fabrikama, ali samo u slučaju da ne konkuriše muškarcu. G-da Goebbels priznaje i akademski obrazovanje ženu, ali treba da joj se dodele pozivi koji su u skladu sa ženskim osećanjima. Odbrana zemlje, pravni pozivi i politika treba da ostanu isključivo domena muškarca, jer žena ne može usled svog toplog osećajnog života donositi hladne, stvarne zaključke. Dalje traže nacional-socijalističke žene: da se zakonom zabrani sklapanje braka, ako jedan od partnera boluje od koje nasledne ili zarazne bolesti; da se što strožije sprovede zaštita materinstva; da se promeni zakon o bračnoj imovini i da se zaštiti žena, koja mora bez vlastite krivice rasklopiti brak. — U nizu odredaba novoga zakona za suzbijanje nezaposlenosti postoji i odredba sledeće sadržine: da se olakša sklapanje brakova, država daje besplatni zajam od 1000 maraka onima, koji žele stupiti u brak, a nemaju dovoljno sredstava za uređenje stana itd. Uslov da se dobije ovaj zajam je da je žena radila u zemlji najmanje 6 meseci za poslednje dve godine, a da je

usled sklapanja braka napustila posao i da se obaveže da neće stupati na posao sve dokle god zaraduje njen muž preko 125 maraka mesečno. Zajam se ne prima u gotovom novcu, nego na naročite bonove. Sredstva za ovaj zajam dobije država naročitim porezom, koji će da plaćaju sva lica koja ne žive u braku, među njima i udovice, udovci i razvedeni ako su bez dece. G-da Erkens, poznata veoma dobro i van granica Nemačke, otpuštena je iz državne službe. Ona je bila na posletku dva ženske policije u Hamburgu. U julu 1931 godine vđa njena činovnika, g-de Dopfer i Fischer izvršile su samoubistvo. Za ovu tragediju su izvesni krugovi u Hamburgu — naime protivnici socijalno-demokratske partije, jer je bila g-da Erkens član te partije — krivili vladinog savetnika Erkensovu. Disciplinarni sud je u oktobru iste godine doneo odluku da ne postoji nikakva krivica g-de Erkensove, ali uprkos tome sud je predložio da se Erkensova otpusti iz službe, jer nije htela da sprovi neke odredbe šefa hamburške policije, pošto je ona smatrala da je potpuno autonomna u delokrugu ženske policije. Ona se žalila na ovu presudu. Erkensova se je morala od svoga početka mnogo boriti protivu izvesnih moćnih krugova u Hamburgu, koji nisu bili oduševljeni energičnim radom g-de Erkens. No, sada u nacionalnoj »revoluciji« kao što hitlerovci bombastički nazivaju svoju političku pobeđu u razivoj Nemačkoj, oni su uspeli i g-da Erkens je otpuštena bez penzije. G-da Erkens je radila u Hamburgu od 1927 godine, a ranije je uzorno organizovala žensku policiju u Kölnu i Frankfurtu.

Samucubistvo žene-poslanika. — U Münhenu je izvršila samoubistvo trovanjem g-da Toni Pfüf, poslanik Rajhstaga i član socijalno-demokratske partije. Bila je učiteljica u Münhenu, a nemačkom parlamentu je pripadala sve vreme, od kako žene u Nemačkoj imaju pravo glasa.

Francuskinje u borbi za pravo glasa. — Prošlog meseca je bila u Parizu velika skupština žena, na kojoj je 17 govornika-žena iz raznih kategorija poreskih ženskih obveznika protestovalo protivu političke bespravnosti žena. Na skupštini je bilo preko 4.000 učesnika. Jednoglasno je bila primljena rezolucija u kojoj se osuđuje sistem koji traži od žene plaćanje poreza, a njoj ne dozvoljava da utiče na razrez i podelu poreza, pošto žene nisu zastupljene u parlamentu.

G-da Frances Perkins iz Bostona naimenovana je za ministra rada u novoj američkoj vladi. Pretsednik Roosevelt joj poklanja naročito poverenje, jer poznaje njenu vanrednu spremu i delatnost iz vremena kada je on bio guverner države Nev-York. Tada je ona bila državni ko-

mesar za industrijska pitanja. G-da Perkins važi u Sjedinjenim Državama kao veoma dobar stručnjak socijalnoga rada. Ona je objavila već veliki broj rasprava kao n. pr. o ženama kao preduzimačima, nacrt za pomoć materama, i učestvovala je u mnogim važnim anketama kao stručnjak. G-da Perkins je druga žena koja je dobila portfelj ministra rada. U prvoj Macdonaldovoj vladi je bila M. Bondfield na tome važnom mestu.

Žena purnomoćni poslanik. — Amerikanka Ruth Bryan Owen naimenovana je za poslanika Sjedinjenih Država Severne Amerike u Kopenhagenu. Ona je druga žena kojoj je poveren odgovoran posao poslanika. Prva je bila Aleksandra Kolontaj. G-da Owen je udovica po engleskom oficiru i majka troje dece. Studirala je na američkim univerzitetima i za vreme rata je bila bolničarka u Egiptu i Palestini. Godine 1928 stupila je u politički život i bila izabrana u parlamentu. Kao parlamentarka je ušla kao prva žena u otek za spoljne poslove. Od godine 1930—1932 je bila član američkog kongresa.

Žene u komunalnoj politici u Belgiji. — Po izveštaju ministra unutrašnjih dela u Belgiji o prošlogodišnjim opštinskim izborima je sada 171 žena u opštinskim odborima prema 154 od ranijih izbora. Od ove 171 žene 13 žena fungira kao pretседnici opština, 14 žena dodeljeno je pretседnicima opština kao pomoćnice.

Žene u parlamentu Holandije. — Na poslednjim izborima za holandski parlament izabrano je pet žena, i to dve na listi socijalno-demokratske partije, jedna na listi katoličke partije, jedna na listi demokratske i jedna na listi hrišćanske partije.

Norveška. — G-da Ruth Sorenson Bie postavljena je za sudiju u Trondhemu. Ona je treća žena sudija u Norveškoj.

Danska. — Danski ministar pravde postavio je g-du Ragnhild Fabricius Gjeellerup za sudiju u Kopenhagenu.

Uspeh turskih žena. Saznajemo da će turske žene biti primljene u diplomatsku službu svoje države.

Ispravka štamparskih grešaka — u članku g-de dr. Čhlapec-Dordević »Nekoliko opažanja o feminističkoj ideologiji ženskog pokreta«. Pored manjih štamparskih grešaka, koje može svak sam da ispravi, molimo da se ispravi još ovo: na strani 63, drugi stubac, red 29 treba da stoji iza reči veli reč *smetnja*, i na istoj strani, isti stubac u 8 redu od dole mesto reči *može*, treba da stoji reč *sme*.